

Píše Luboš Merhaut

(E*forum, 20. 06. 2012)

„**Co říci o české Wikipedii**, která slaví svých deset let nyní v květnu?“ zeptal se Michal Reiter, předseda Wikimedia ČR, v článku Jak se řekne česky Wiki? (Lidové noviny 25. 5. 2012, s. 12). Tento specifický projekt zde charakterizoval jako „zdánlivě decentralizovaný a anarchický systém, který ve výsledku tvoří informaci připomínající úchvatné obrazce z obálek knih o chaosu“. „Proti své anglicky psané sestře je stále ještě trpaslíkem, ale přesto má 220 tisíc hesel [sama česká Wikipedie ve stejnojmenném hesle však uvádí k 8. 5. 2012 hesel 230 tisíc]. Loni dokonce předstihla dosud největší Ottův slovník naučný. Stává se mocným zdrojem vědění, ke kterému sahá většina lidí, hledá-li něco na webu, k čemuž jí pomáhá umístění na čelních pozicích vyhledávače Google. Se zdviženým obočím však podotkneme, že nemá sloužit pro to, aby se na ni odkazovalo v odborných textech.“ Toto chvályhodné zjištění je třeba podtrhnout nejen pro studenty, ale i rychlé či medializující „odborníky“ – však také autor z podoby některých hesel v české Wikipedii (zvláště z oblasti přírodních věd) projevil smutek a uvedl, že v poslední době českých „wikipedistů“ ubývá a hledají se nové cesty spolupráce s vysokoškolskými pracovišti. Na závěr vyjádřil přání, aby i česká Wikipedie získala renomé obdobné tomu, jakého dosáhla varianta německá, a „aby opravdu naplnila své poslání – zpřístupnit lidem opravdové znalosti zdarma“. Ponecháme-li stranou, že z této formulace vlastně vyplývá, že své poslání dosud neplní, motivuje tento článek některé obecné i speciální otázky.

Zmíněné **autoreferenční heslo** uvádí: „Česká Wikipedie je českojazyčná část Wikipedie, mezinárodní internetové encyklopedie s otevřeným obsahem, na jejíž tvorbě spolupracují dobrovolní přispěvatelé z celého světa.“ V porovnání s jinojazyčnými verzemi – můžeme-li (vzhledem k výše zaznamenané odchylce) uvedeným údajům věřit – je ta česká co do rozsahu na 20. místě („přibližně 24x menší než rozsah anglické verze a 8x menší než rozsah německé verze“), v počtu uživatelů až na 40. místě. Má 30 správců, tj. dobrovolných redaktorů (kdo se asi stará o humanitní vědy?), dále přes 8000 tzv. editorů, tj. přispěvatelů (desítky až stovky soustavných). Nejde jen o svěbytný internetový portál dat a aktualit, rozcestník poskytující prvotní orientaci, o firmu otevírající též prostor mnoha nadšencům, jejichž snaha zprostředkovávat poznatky nebo cesty k nim je jistě obdivuhodná. Česká Wikipedie, jak je tu dobře patrné, představuje zároveň fórum vzájemné výpomoci a diskuse, zahrnující rovněž střety nejen různých textů, jejich verzí, výkladů, ale i různých individuálních schopností, postavení, motivací a zájmů. Jako palčivý problém pak představitelé této komunity vnímají „soustavné porušování autorských práv nemalým počtem přispěvatelů“, neuvádění zdrojů, nutnost odstraňování „infikovaných“ hesel. Anonymita tedy implikuje neodpovědnost. Váha autorství se však ztrácí obecně. Na

internetu běžně najdeme texty, které někdo odněkud nějak přepsal (i upravil), ale nenamáhal se již sdělit odkud, čí práci (často jedinečnou, editorskou) využil. I při provozování odborného psaní nacházíme případy kolektivního, nebo spíše přesněji nezjistitelného autorství, jež zpravidla odpovídá metodě účelového slepování různorodých idejí a přístupů. S přehlíživostí vůči již napsanému či upřesněnému souvisí sílící sklon pojímat kompendia typu slovníku jako všeobecně služebné publikace, soubor textů sice prospěšných a signovaných, jejichž autory však lze zamlčet.

Wikipedie vychází z převratných možností internetu, zdánlivá snadnost ale vede k lexikografickým úskalím, třebaže se zdá, že tvůrci si v podstatě uvědomují omezující hranice mezi médiem a jím neseným obsahem, který jaksi sám (neboli: re-mediací) nevznikne. Celek české Wikipedie nicméně v úsilí o větší kvalitu negativně poznamenává proměnlivost kritérií, ba dokonce jejich absence. Imperativ rychlosti vede k pochybením a nedůslednostem, zásada volnosti a (sociální) otevřenosti nutně i k povrchnosti či libovůli. Snadná dostupnost posiluje očekávání i víru publika, tedy také možnosti mystifikace. Přirozená, byť utopická je touha najít nějaký vševědoucí zdroj, na nějž je možno se kdykoli odvolat, a tak stále častěji a s rozpaky čteme nebo slyšíme zejména novinářské odkazy na Wikipedii, za nimiž je patrná dosti mechanická představa sumy poznání, která je někde lehce a rychle k dispozici (googlování nahrazuje myšlení). Občas tak některé zprávy připomenou proslulé Radio Jerevan, třeba tato Omluva: „Ve středu 15. června 2011 publikovaly LN Václavu Klausovi přisuzovaný citát tohoto znění: „Já jsem tání ledovců samozřejmě viděl a podle mého skromného názoru je samozřejmě v zájmu České republiky, aby došlo k vzestupu hladin oceánů. Jak jistě víte, tak Brusel se nachází v poměrně nízké nadmořské výšce, a Lisabon leží přímo u moře.“ Václav Klaus ve skutečnosti tato slova, které [sic] LN čerpaly z internetové encyklopedie Wikipedia, nikdy neproněsl. Prezidentu Klausovi i čtenářům se za tuto chybu omlouváme“ (Lidové noviny 21. 6. 2011, s. 9).

Ačkoli vyvolává zbytnělá očekávání plynoucí z povrchní důvěry v moc média, jež se s odborností příliš nesnáší, sama Wikipedie je sebekritická, neprezentuje se jako vědní autorita, nýbrž spíše jako souhrn populárně-naučných příspěvků, funkční zdroj medailonů a údajů (leckdy unikátních) nebo upozornění. Značně diskutabilní a zavádějící je proto zařazení české Wikipedie mezi encyklopedie (opodstatněné již u kvalitativně vyšší anglické verze) i srovnávání s Ottovým slovníkem naučným. Ve smyslu vymezení pojmů encyklopedie (v původním významu i v tom, který přináší sama Wikipedie) nebo slovník (tento termín bohužel definuje pouze lingvisticky, stejně tak lexikografie je pro ni pouze „disciplínou jazykovědy“) je zřejmé, že jde o jiný formát a přístup, o rozsáhlou databázi, postrádající ovšem ještě podstatné definiční znaky souhrnné referenční příručky, tedy především strukturovanosti, rovnovážnosti, skutečně vyvažující a hierarchizující odpovědnosti a spolehlivosti. Příznačné je, že právě hesla o klasických českých encyklopediích jsou zde nedostatečná, nejkvalitnější z nich právě o Ottově slovníku naučném je překladem z anglické mutace... Obdobně sporé heslo Slovník českých spisovatelů (1964) prostředkuje pak v amatérském popisu nevyužitelné, až úsměvné poznatky („Na konci knihy jsou poznámky, seznam zkratk,

obsáhlé rejstříky, úplně na konci pak tiráž knihy“), ovšem aniž by zaznamenalo jediné jméno redaktora nebo autora této příručky.

I z pohledu literární historie, resp. bohemistiky shledáme v české Wikipedii zátěž nedůvěryhodnosti, množství chyb a mezer. Nepřekvapí, že v nominacích na „dobré“ nebo „nejlepší články“ (na základě interního hlasování) hesla z této oblasti vlastně nenajdeme. Záviděníhodný optimismus zkrátka neobstojí z hlediska kritické profesionality. Propotřeby „rychlého“ literárněhistorického (nebo širě filologického) poučení poslouží namnoze pořád lépe právě Ottův slovník naučný (s „dodatky“ Ottův slovník naučný nové doby). F. X. Šalda v červnu 1908 odhadoval: „Slovník jest dokončen a pochybuji, že bude opakován brzy pokus spojit v jakýsi kompromisní útvar filosofickou encyklopedii obecných vědomostí a konverzační slovník. Jest třeba přiznati si, že takovéto *všeobecné* encyklopedie se dnes přežily; širší čtenářstvo žádá k rychlé informaci méně objemných a složitých slovníků naučných, které mohou se častěji obnovovat a doplňovat v nových vydáních – čtenář toužící po poučení zevrubném a vědeckém sáhne raději po encyklopedii *odborné*. [...] Se svými světlými i temnými stránkami zůstane tedy Ottův slovník asi nadlouho příznačný době, v níž vznikl“ (Novina 1, s. 382). Koneckonců i česká Wikipedie v mnohém zrcadlí proměny (potřeby) poznávání a charakter své doby; v konfrontaci s Šaldovými slovy se situace nejeví příliš nadějně.

www.ipsl.cz